

## QARAQALPAQSTAN MÁDENIYATINIŇ RAWAJLANIWINDA TEATR XIZMETKERLERI TARIYXINAN

**Jumaǵalieva Araylın Mirzaǵali qızı**

**Tariyx qániygeligi 2-kurs magistranti, Qaraqalpaq mámleketlik universiteti**

**Aytmuratova Janilsin**

**Ilimiy basshı: t.i.k, doc**

**<https://doi.org/10.5281/zenodo.17239630>**

**Annotaciya.** Maqalada Qaraqalpaqstan mádeniyatınıń rawajlanıwında teatr kórkem óneri hám teatr xizmetkerleriniń ornı keńnen tallandı. Teatr kórkem óneriniń qalıplesiw basqışları, belgili aktyor hám rejissyorlardıń dóretiwshiligi, xalıq eposları tiykarında jaratılǵan belgili spektakller mısallar arqalı kórsetildi. Sonday-aq, ǵárezsizlik jıllarında teatrdıń rawajlanıwı hám onıń xalıq ruwxıy turmısındaǵı ornı sáwlelendirildi.

**Tayanış sózler:** Qaraqalpaqstan, teatr kórkem óneri, aktyor, rejissyor, dramaturgiya, spektakl, milliy mádeniyat, ruwxıylıq.

Qaraqalpaqstan Respublikasınıń mádeniy turmısında teatr kórkem óneri ayrıqsha orın iyeleydi. Sebebi teatr tek ǵana kórkem dóretiwshilik process emes, al xalıqtıń ruwxıy-mánawiy dúnyasın bayıtıwshı, onı estetikalıq zawıq hám milliy maqtanışqa bayıtıwshı qural sıpatında qaraladı. Sonlıqtan, Qaraqalpaqstan teatr kórkem óneriniń qalıplesiwi hám rawajlanıwında teatr xizmetkerleriniń jumısı ayrıqsha tariyxıy basqışlar menen baylanıslı. Bunnan tısqarı, olardıń sheberligi, saxna dóretiwshiligi hám kórkem izlenisleri tek ǵana jergilikli emes, al regionallıq mádeniyatqa da úlken tásir kórsetken.

Bárinen burın, Qaraqalpaqstan aymaǵında teatr kórkem óneri XX ásirdeń 20-30-jıllarında qalıplese basladı. 1926-jılı Nókis qalasında Qaraqalpaq mámleketlik teatr truppası dúzildi. Bul truppa dáslep xalıq awızeki dóretiwshiligi úlgilerine tiykarlangan saxnalıq shıǵarmalardı kórsetti. Máselen, teatr «Tilek jolında» (Qasım Áwezov) spektaklı menen ashılǵan [5, 408-411].

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik muzıkalı-akademiyalıq teatrı Qaraqalpaqstan teatr kórkem óneri tariyxında teatr xizmetkerleriniń pıdayı dóretiwshiligi ayrıqsha orın iyeleydi. Shólkemlestiriwshileri Zarip Qasimov, Ábdiraman Ótepov, Qasım Áwezov hám Asan Begimov. Birinshi kórkem basshısı — Zarip Qasimov. A.Ótepov, J.Aymurzaev, G.Ubaydullaev, M.Matjonov, B.Seytov, J.Seytova, T.Seytmamutovlar teatrdeń dáslepki dóretiwshileri bolıp tabıladı. Urıstan keyingi jıllarda teatrda A.Shamuratova, Ámet Shamuratov, B.Kamenev, A.Hashimov, G.Sherazieva, T.Rahmanova, R.Seytov, S.Xojaniyazov, G.Doshumov, Z.Zaripov, S.Ótepbergenov, T.Jolimbetova, S.Yusupova, S.Qarabaeva, Ya.Allamuratova, X.Saparov, S.Allamuratova, S.Áwezova, O.Dáwletova, O.Úmitqulov hám basqalar iskerlik kórsetken. Aktyorlar arasında A. Allambergenov, X. Allambergenova, M. Tureeva milliy teatr mektebiniń tiykarın jaratıwda úlken xızmet etken. Olar atqarǵan qaharmanlar obrazı arqalı xalıqtıń arzu-niyetlerin, dárti hám táshwishlerin saxnaǵa alıp shıqtı [4, 429-434].

Teatrdeń keyingi repertuari tema hám janr tárepinen bayıdı. Zamanagóy, tariyxıy temalarda, milliy dramaturgiya, ózbek hám qazaq dramaturgiyası úlgileri hám de Batıs Evropa dramaturgiyasınıń eski dóretpeleri saqnalastırıldı: «Aygúl hám Abat» (J.Aymurzaev), «Súymegenge súykenbe» (S.Xojaniyazov), «Altın kól» (Uyqas; M.Leviyev muzıkası), «Shohi qol óneri dóretpeleri» (A.Qahhor), «Ǵarip ashıq» (A.Begimov, T.Allanazarov), «Tartyuf» (J.Molyer), «Urılıq baxıt» (I.Franko), «Júrek sırları» (B.Rahmanov), «Qozı Kórpesh hám Bayan sulıw»

(G.Musrepov) hám basqa «Berdaq», «Qádirdan doktor», «Sheberxannıń shırmawıǵı» (J.Aymurzaev), «Talwas», «Ziyada», «Baxıt» (S.Xojaniyazov), «Tasbalta ashıq» (Ǵ.Ǵulam), «Dayılı-jiyenliler» (R.Babajon), «Gúman» (Uyqas), «Prokuror» (Yo.Shukurov) sıyaqlılar 50—60-jıllardıń eń jaqsı spektaklleri boldı.

Demek, Qaraqalpaq teatrı tariyxı tek ǵana milliy mádeniyattıń qalıplesiw procesin emes, al xalıqtıń ruwxıy oyawıwı hám kórkemlik oy-pikiriniń rawajlanıwın da sáwlelendiredi. Sonlıqtan, teatr xızmetkerleriniń dóretiwshilik jumısı keleshek áwlad ushın biybaha miyras sıpatında úyreniliwi hám qádirleniwi zárúr.

**Juwmaq.** Juwmaqlap aytqanda, Qaraqalpaqstan mádeniyatınıń rawajlanıwında teatr xızmetkerleriniń ornı sheksiz. Olar milliy teatr mektebin qalıplestiriw, dramaturgiyanı rawajlandırıw hám jáhán mádeniyatı jetiskenliklerin xalıq sanasına jetkeriwde áhmiyetli wazıypanı atqardı. Ásirese, teatr arqalı xalıqtıń milliy ózligi kórsetilip, tamashagóylerde ruwxıy oyawıw procesi kúsheydi. Solay etip, teatr xızmetkerleriniń tariyxı Qaraqalpaqstan mádeniy miyrasınıń ajıralmas bólegi bolıp tabıladı.

### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. AZATOV, S. QORAQALPOQ DAVLAT AKADEMIK MUSIQALI TEATRINING MUSTAQILLIK YILLARIDA IJODIY IZLANISHLARI. Yangi hayot uchun, Yangi O 'zbekiston uchun!.
2. Eshbaeva, G. T. (2024). HOZIRGI DAVR QORAQALPOQ XALQ MUSIQASI: TADQIQOT TARIXI VA TARAKQIYOT TADRIJIDAN. Inter education & global study, (4), 349-357.
3. Rajabboyevna, Q. Z., & Allambergenovna, R. A. (2024). AMUDARYO SAN'AT MADANIYATI TARIXI VA TARAQQIYOTI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(26), 8-14.
4. Raxmanova, G. K., & Nazarimbetov, A. B. (2025). QORAQALPOQ TEATRINING TASHKIL ETILISHI TARIXIDAN. Inter education & global study, 3(5), 429-434.
5. Tleumuratova, A. J. (2024). FORMATION AND SPECIFIC FEATURES OF THEATER ART IN KARAKALPAKSTAN. Modern Science and Research, 3(1), 408-411.